

Тенденція до ускладнення й збагачення, властива мовній структурі в цілому, проявляється також у сфері спеціальної лексики. Кількісне збільшення термінології не підлягає сумніву, ускладнюється її структура (склад лексико-семантичних, синонімічних, антонімічних, омонімічних груп і т.д.), виникають нові словотворчі типи, моделі.

Процеси, що діють у словниковому складі, протікають не ізольовано, а тісно взаємодіють. Звідси впливають складність і різноманіття тенденцій його розвитку, що представляють собою комплекс різних процесів, що відбивається й на термінології. Завдання лінгвістів полягає в тім, щоб перетворити дані явища в керований процес, стандартизувати його.

Проведений аналіз особливостей перекладу та тенденцій розвитку науково-технічної термінології дозволяє зробити наступні висновки:

Для правильного перекладу науково-технічної термінології особливе значення має, по-перше, співвідношення між буквальним та термінологічним значенням терміна, по-друге, знання законів словотвору німецької мови.

Основними процесами, що спостерігаються сьогодні у термінології є тенденція до інтенсифікації процесу запозичення, інтернаціоналізація, яка веде до утворення гібридних термінів, а також аббревіація, що полегшує спілкування фахівців.

Взаємодія термінології із загальноживаною лексикою і термінами інших науково-технічних термінологій веде до процесів термінологізації, детермінологізації та ретермінологізації у мові, що поширює можливості семантичного термінотворення.

Джерела та література

1. Божно Л.И. Технические термины в немецком языке. – М., 1961.
2. Кияк Т.Р. Лингвистические аспекты терминоведения. – К., 1983.
3. Fleischer W., Bärz I. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache. – Tübingen, 1992.
4. Розен Е.В. На пороге XXI века. Новые слова и словосочетания в немецком языке. – М., 2000.
5. Wiese I. Fachsprache der Medizin. Eine linguistische Analyse. – Leipzig, 1988.
6. Сифоров В.И., Канделаки Т.Л. Методологические аспекты терминологической работы // Проблемы разработки и упорядочения терминологии в Академиях наук союзных республик. – М., 1983.

Summary

The article deals with characteristic of German scientific and technical terminology on word-building and semantic levels. The analysis helps to find actual tendencies of terminological word-building namely borrowings, abbreviation, terminologisation and determinologisation.

Л. В. Миронюк

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА В ЗАГАЛЬНІЙ СТРУКТУРІ КУЛЬТУРНОГО ПРОЦЕСУ: РАННІЙ МОДЕРНІЗМ

Перехід від однієї культурної епохи до наступної відбувався шляхом кардинальних змін: через ламання існуючого в культурах порядку, його заперечення, протиставлення йому тощо. І кожна існуюча культура містила в собі зачатки нового, що сприяло подальшому розвитку. Цього не можна сказати про формування модернізму, який порвав із попередньою традицією, не витворивши у її надрах своїх ферментів. За слушним спостереженням Дмитра Наливайка, наприкінці XIX – на поч. XX ст. “саме модернізм є художньою системою, іманентною цим процесам, цьому перевороту, чим визначається його домінуюча роль у художньому житті епохи та її номінація як “епохи модернізму” [1, с.44].

Модернізм в історії української літератури прикметний тим, що в його параметрах почалося формування світоглядних та естетико-художніх засад, ідентичних більшості європейських культур. У цю добу відбулися глибинні зрушення в макроструктурі української літератури у напрямі її зближення з європейськими літературами.

У порядку дискусії з приводу раннього українського модернізму написано вже чимало статей та ґрунтовних праць такими науковцями, як Грабович Г., Гундорова Т., Ільницький О., Моклиця М., Наливайко Д., Павличко С., Тарнавський М. Мета нашого дослідження, використовуючи наявний матеріал, виявити особливості раннього українського модернізму в аспекті іманентних тенденцій національного розвитку.

Суперечності процесу становлення нового культурного явища виявляють показові полеміки поч. XX ст., – про світоглядну основу західноєвропейського та власне українського модернізму (І. Франко-“молодомузівці”), про символ як іманентну ознаку літератури чи символізм як підґрунтя модернізму (С. Єфремов – Г. Хоткевич). А крім того, у цей період фіксуються явища пародіювання зразків західноєвропейського модернізму українськими прозаїками-традиціоналістами (В. Леонтовичем, О. Маковесем, І. Нечуєм-Левицьким), а також релігійно-моральні рефлексії в ранньому модернізмі на підставі неприйняття українськими митцями ніцшеанського гасла “Бог помер!”. Звідси в нашій культурі єдність етичного та естетичного начал.

Занижену спроможність українських прозаїків утворювати літературну “школу” навколо неординарної творчої особистості поглиблює їхня неготовність до екстравагантного експериментування. Не сприйнялося насамперед гасло В. Винниченка “чесності з собою” як інструмент формування нової моралі, прагнення естетику зробити новою етикою. До “школи” В. Винниченка на межі двох попередніх століть можна зарахувати повість “Варвари” М. Чернявського, його оповідання “Сніг” та більшою мірою – М. Могилянського (оповідання “Стріл”, “З темних джерел життя”, “Згуба”, роман “Честь”). У кінці XIX – на поч. XX ст. значна опозиція українських письменників нігелізмові західноєвропейського модернізму очевидна, хоча проза, яку можна інтерпретувати як таку, що була поорієнтована на західноєвропейський модернізм з розкриттям рефлексій розчарованого в житті героя, все ж була. Наприклад, “Життєві аналогії”, “Поезія в прозі”, “Авріон” Г. Хоткевича, “Андрій Лаговський” А. Кримського, “Блискивиці”, “Горлиця” М. Яцкова, цикл оповідань А. Хомика “Всесильний долар”.

Нетрадиційним для модернізму об’єктом зображення є селянство. Зокрема, у творах О. Кобилянської “Земля”, “У неділю рано зілля копала”, М. Коцюбинського “Тині забутих предків”. Існування “самовикривальної” національної прози засвідчують також сатиричні твори С. Васильченка (“В темряві”, “Обивательські жарти”, В. Винниченка “Уміркований та щирий”, “Малорос-європеєць”), а патріотичні саморефлексії письменників характеризуються щоденниковим записом С. Васильченка: “Боже... поможи мені любити мій народ”. Згадані явища увиразнює парадигма національного варіанту модернізму, що розвинувся на ґрунті неоромантизму та демократизації реалізму в наближенні до натуралізму. І. Франко у статті “Відгуки грецької та латинської літератури в українському письменстві” наголошував на потребі творчого осягнення вітчизняних традицій попередніх епох [2, с.241]. Однак першочерговим завданням в його концепції національної культури завжди залишалося освоєння вершинних явищ світового мистецтва.

Із новітніх стильових напрямів, органічних традиціям української літератури, найбільш відповідними виявилися “символізм і всі роди неоромантизму” [3, с.89], про що він говорить у статті “Лисенкове свято в Австрії”. “Хатяни” не лише цілком прийняли концепцію І. Франка, а й розвинули її далі як модерністську на ґрунті сковородинської тези “пізнай самого себе” та похідних від неї принципів індивідуалізму (А. Товкачевський), самоорганізації таланту (М. Євшан), ідеї культурного художнього мислення (М. Сріблянський). Подальшого осмислення ця концепція зазнала в інтерпретації Є. Маланюка. Не так з огляду на ментальність нації, як на сталі закономірності літературного розвитку, він обстоював думку про необхідність творення в Україні духовної культури “зорієнтованої вгору”, “потенційно-готичної”, що “росте, або може рости”, що акумулює в об’єкт праці елемент естетичний – красу [4, с.83].

Внутрішні суперечності розвитку вітчизняного модернізму періоду становлення свідчать про його різновекторність. Це й орієнтований на західноєвропейський модернізм ніцшеанського походження (ранній Г. Хоткевич) і неоромантизм (М. Коцюбинського). Не варто випускати з уваги й явище впливу на українських прозаїків кінця XIX – поч. XX ст., зокрема О. Кобилянську, таких митців західноєвропейської літератури, як М. Матерлінк, Є. Якобсен.

Показово, що О. Кобилянська у листі до О. Маковея від 1902 року, на противагу реалізму та натуралізму вітала літературний напрям, за її словами, “назад до душі”. Леся Українка, осягаючи художній ідеал у сфері “лету *ins Blaue*”, вічно живого духа “Лісова пісня”, тому так захоплено й відгукнулася про творчість О. Кобилянської, загалом розцінюючи єдність етичного й естетичного як домінуючу ознаку усієї української культури. Український національно іманентний варіант модернізму можна означити такими ідейно-естетичними характеристиками, як відносна сталість архетипної свідомості, чуттєво-споглядна домінанта в реґійно-пантеїстичних рефлексіях, посилення міфологічності та філософічності, єдність етики та естетики в художньому мисленні, посилення символізації образної системи.

Поєднавши два типи художньої свідомості, – романтичний і реалістичний з увиразненням символізму, – та водночас відповідаючи ментальній характеристиці українців, неоромантизм виявився підґрунтям розгалуженої системи стильових тенденцій української прози кінця XIX ст., до якої вписуються як національні варіанти імпресіонізму, експресіонізму, так і готичні та барокові відлуння.

За функціонування згаданих стильових тенденцій XIX – поч. XX ст. письменники прискіпливо приглядалися до непередбачуваної поведінки героя, його плинної свідомості, підсвідомості та самосвідомості, яка стає реальністю, головним чином у вигляді морально-етичних особистісних рефлексій. Більше того, в прозописанні активізується ліричне начало, при якому, за Гегелем, “дух і душа кожним своїм витвором хочуть говорити духу і душі” [5, с.97], і яке, поза началом трагічним, утворює переживання як категорію естетичну. Це ще одна ймовірна відповідь, чому українські письменники в пошуках естетично нового не обмежувалися орієнтацією на західноєвропейський модернізм, а шукали власних шляхів.

Таким чином, проаналізований матеріал в аспекті іманентних тенденцій національного розвитку дає підстави зробити висновок про те, що модернізм в Україні періоду становлення являє собою не так маргінальне явище вітчизняного літературного процесу, як центральне, національно іманентне, значною мірою співмірне зі слов’янським варіантом модернізму. В цілому український модернізм складає єдину систему питомого і запозиченого, що у 20-х роках продовжує увиразнюватися в своєму національному варіанті.

Джерела та література

1. Наливайко Д. Про співвідношення "декаденсу", "модернізму", "авангардизму" // Слово і час. – 1997. – № 11-12.
2. Франко І. Відгуки грецької і латинської літератур в українському письменстві // Франко І. Збір. Творів: У 50 т. – Т. 30.
3. Франко І. Лисенкове свято в Австрії // Франко І. Збір. творів. У 50 т. – К., 1986. – Т. 35.
4. Маланюк Євген. Творчість і національність // Маланюк Євген. Книга спостережень. Статті про літературу/ Упор. Г. Сивоконя. – К., 1997.
5. Гегель Г.-В.-Ф. Сочинения: В 14 т. – М.; Л., 1952. – Т. 13.

Summary

The Ukrainian literature in the general structure of the cultural process: the early modernism. The article is dedicated to the features of the early Ukrainian modernism in connection with the immanent tendencies of the national and cultural development.

А. И. Николаенко

Н. КУКОЛЬНИК ОБ УКРАИНСКОМ ЯЗЫКЕ

В январе 2002 года в Симферополе состоялась защита докторской диссертации В. И. Мацапуры на тему «Украинская тема в русской литературе первой половины XIX века (проблемы эволюции, мифологизации, интертекстуальности)». Среди признанных русских писателей, писавших на украинские темы (Н. Гоголь, Н. Нарезный, О. Сомов и др.) упоминалось и имя писателя Н.В. Кукольника. Вполне понятно, что эти писатели раскрывали украинскую тематику на русском. Но спрашивается, можно ли на этом языке подробно передать оттенки украинского колорита, бытовых особенностей тематики? Поэтому в данной статье рассмотрим, как пытался решать эту проблему в своем творчестве русский писатель Н. Кукольник.

Тема эта сегодня в литературоведении не раскрыта. Российские авторы на нее никакого внимания никогда не обращали, считая, что малороссы вполне могут обходиться русским литературным языком, что, кстати, успешно делали Е. Гребинка и Г. Квитка-Основьяненко. Такого же мнения придерживался и Н. Гоголь, уроженец Украины. В украинском же литературоведении, несмотря на то что здесь впервые обстоятельно на уровне диссертации рассмотрено творчество Н. Кукольника 1830–1850 годов, этот вопрос тоже оставлен без внимания. Только рассматривая повесть «Запорожцы», опубликованную уже после смерти Кукольника в 1885 году, по мнению харьковского ученого И. Черного, Кукольник удачно решает вопрос языка героев. «Перед нами слегка модернизированная для восприятия русскоязычным читателем живая и колоритная украинская речь, – пишет И. Черный. – Кукольник дает ее «живьем», без перевода, сопровождая лишь подстрочными примечаниями. Вот, например, образец речи Колпака: «Утикай, братику, пока у мене ноги нездужають. Хлопци, а хлопци, чи се мои ноги, чи не оставил я своих ног у Метелицы? Постой, детвора, посадите меня от туточки на лавку, да позовите куренных казаков, а вам со мною нездужать». Диалоги казаков пересыпаны типичными украинскими просторечными выражениями, типа «бисов сын», «чортма», «до биса», «гарно бреше» и т.д. [1, с. 29–30].

Н.В. Кукольник современниками сегодня совершенно забыт, и не издавался в России более 150 лет. В историю литературы он вошел драмой «Рука Всевышнего отечество спасла». К сожалению, другие произведения его забыты. Тем более не вспоминают о его отношении к украинскому языку. Упоминается только его отрицательный отзыв о «Кобзаре» Т. Шевченко, высказанный в частной беседе.

Вообще Кукольник писал только на русском языке. И это естественно. Он даже советовал своему племяннику, уезжавшему на учебу за границу: «уж если придет тебе охота чем-либо гордиться, так гордись тем, что ты русский, и ты сам согласишься, что будешь гордиться не без основания, и что недостаток этой гордости к нашим соотечественникам вредит самостоятельным успехам нашего образования. Но и гордиться этим надо не на словах, а на деле, в твоей жизни, в твоих отношениях с людьми» [2, с. 689].

Но если обратиться к произведениям этого русского писателя, мы можем найти неоднократные высказывания, относящиеся к Украине. Так, в романе «Альф и Альдона» Кукольник дает такое описание Киева: «Куда всему свету Божьему противу нашего Киева! Церкви, что стражи небесные, по горам, в золотых венцах горят; на Днепре города и монастыри будто плавают: нигде улицы таким многолюдством не чернеют. И красно! Поди, сыщи неграмотного неук, уже, сколько ни есть в Киеве детей, чуть утро, на свет Божий выползут, все на Андреевской горе, пишут, читают да считают. А станет в Киеве большой торг на Подоле, так и на Почайне повозки и лошади с трудом местяться. Диво – не город. После Царь-града в свете первый» [3].

Судя по приведенному описанию, Кукольник неплохо знал Украину. Родившись в Петербурге в семье карпато-русского профессора, приглашенного Александром I для преподавания в России, он в